

www.piron.culturecenter-su.org

БРОЙ # 21 / 2021 / РЕЖИМИ НА ВРЕМЕТО

URL: <http://piron.culturecenter-su.org/wp-content/uploads/2021/09/21-2021-Auerbach-Philology-of-World-Literature.pdf>

Филология на световната литература (1952)

Ерих Ауербах

Статията „Филология на световната литература“ е публикувана за пръв път в сборника *Weltliteratur: Festgabe für Fritz Strich zum 70. Geburtstag* под редакцията на Валтер Мушг и Емил Щайгер, издаден от издателство Франке, Берн през 1952 г. Както личи от заглавието, сборникът е посветен на 70-годишнината на швейцарския литературен историк от предишното поколение Фриц Щрих, автор на известната книга *Goethe und die Weltliteratur*, 1946.

Превод от немски език: **Александър Кьосев**

Време е да се попитаме, какъв смисъл все още може да има думата *Weltliteratur*, „световната литература“, ако по примера на Гьоте я отнесем както към съвременността, така и към на онова, което можем да очакваме от бъдещето? Нашата Земя, светът на световната литература, става все по-малка и губи многообразието си. Обаче понятието световна литература не се отнася просто до целостта на споделеното и общочовешкото, а до тази цялост, разбираана като взаимното оплождане между многообразието. Предпоставка за това и едновременно негова *felix culpa*¹ е разпръсването на човечеството в множество култури.

Какво обаче се случва днес, какво ни чака? По хиляди причини, които всеки знае, животът на хората по цялата планета се унифицира. Процесът, първоначално тръгнал от Европа, продължава да се развива и унищожавя всички самостоятелни традиции. Може да се възрази, че днес навсякъде националната воля за самоопределение е по-силна и по-гръмогласна от всякога, но всъщност тя ни подтиква към еднакви форми на живот – модерните. И за безпристрастния наблюдател е ясно, че в своите вътрешни устои националното битие навсякъде е в процес на разпадане. Европейските култури или тези, които са създадени от европейци, са привикнали към дълъг и плодотворен обмен, а освен това са били подкрепяни от съзнанието си за своята ценност и своевременност, затова всяка от тях все още успешно пази своята самобитност във взаимните отношения, но и тук унифициращият процес се развива далеч по-бързо отпреди.

Обаче стандартизирането се разпространява над всичко останало, било по европейско-американския, било по руско-болшевишкия модел, а колкото и да са различни двата, разликата става малка, ако ги сравним с предишните културни субстрати, а именно с ислямската, индийската или китайската традиция. Ако човечеството успее да премине през сътресенията на този така бърз, увличащ, а духовно така зле подготвен процес на концентрация и успее да се спаси, тогава ще трябва да свикнем с мисълта, че на Земя с единна организация ще остане само една-единствена литературна култура, а не след дълго

¹ *Felix culpa* – щастлива вина. Средновековният израз, срещащ се у св. Августин, св. Тома от Аквино и др. е оксиморон, преобръщаш представата за първородния грях: грехопадението е имало неочаквани последствия – довело в последна сметка до Възкресението на Христа и до изкуплението на всички човешки грехове. Бел. пр.

ще оцелеят и малко на брой литературни езици, може би скоро дори само един. А чрез това идеята за световна литература ще бъде едновременно осъществена и разрушена.

Ако го виждам вярно, това положение на нещата е доста не-гьотевско в своята принудителност и в обусловеността си от масовите тенденции. Гьоте е предпочитал да избягва мисли, отиващи в тази посока, и ако все пак понякога са му идвали такива, не е стигал много далеч, защото не би могъл и да подозира колко бързо и неочаквано ще се доближи до радикалното си осъществяване онова, което би го радвало най-малко от всичко.

Всъщност колко кратка е била епохата, на която той е принадлежал, епоха, чийто край по-старите от нас успяха и сами да преживеят! Около пет столетия са минали, откакто европейските национални литератури са надделели над латинската и са извоювали собствено самосъзнание; и едва от две столетия насам е бил събуден усетът за историческият перспективизъм, позволил да се създаде самото понятие „световна литература“. Самият Гьоте, умрял преди 120 години, решително е допринесъл – както със собствената си дейност, така и с подтиците, произтекли от нея – за създаването на въпросната историческа перспектива, а също и за възникването на филологическите изследвания, произтичащи от нея. Но вече виждаме как се появява нов свят, за който историческото сетиво няма да има кой знае какво практическо значение.

Настина, епохата на Гьотевия хуманизъм е била кратка, но е оказала важно въздействие и е дала начало на много неща, които все още се развиват, разпространяват и разклоняват. Онова, което Гьоте е имал на разположение от литературите на света, минали и съвременни, е било много в сравнение с онова, което е било познато от тях по времето на неговото раждане, но е много малко, сравнено с онова, което имаме на разположение днес. Но това, което имаме, дължим на импулса, създаден от историческия хуманизъм на онази епоха и това се отнася не само до откриването и събирането на материала или до създаването на методи за неговото изследване, но и до проникването в този книжовен материал и оценката му, чрез което да може да бъде написана една история на човечеството „отвътре“ и да се спечели представа за човека, единна в своето многообразие. От времето на Вико и Хердер, това е истинската цел на филологията и чрез нея тя е станала водеща наука, теглеща след себе си историята на останалите изкуства, на

религията, политическата история; тя се преплита се с тях, за да извоюва общи категории и целепологания. Онова, което в този процес е постигнато, както в областта на изследванията и в тази на синтеза, няма защо да бъде припомняно на читателите на тази книга.

Възможно ли е подобна дейност да бъде продължена по смислен начин при съвсем други обстоятелства и перспективи за бъдещето? Простият факт, че тя все пак бива продължавана и дори все още разширява своя обсег, не ни казва особено много. Онова, което веднъж е станало навик и устойчива структура, служи успешно и занапред, при това дори и на онези, които забелязват дълбоките промени в жизнените условия и разбират цялото им значение: дори те далеч не са готови, а често не са и в състояние, да изведат практическите следствия от собственото си познание. Но е възможно да се почерпи надежда от страстната склонност, която днес, както и преди, тласка малко на брой, но талантиливи и оригинални млади хора към филологическите и хуманитарните науки – надежда, че техният инстинкт не ги лъже и че тази дейност притежава все още смисъл и бъдеще.

Изследването на света с методи на науката изпълва и владее нашия живот; ако искате, това дори би могло да бъде наречено наш мит, защото си нямаме друг, който да притежава всеобща валидност. В реалността на такъв свят историята е тази, която ни засяга най-непосредствено, прониква в нас най-дълбоко и въздейства най-силно на самосъзнанието ни, защото е единствената дисциплина, в която хората се представят пред нас в своята цялост.

Под „дисциплината история“ тук разбираме не само миналото, но също и нещо по-общо – забягващият напред характер на събитията, към което трябва да се прибавят влиянията на всяка една съвременност, към което те се отнасят. Вътрешната история на последните хилядолетия, които филологията изучава като историческа дисциплина, е историята на човечество, достигнало до себеизразяване. Тя съдържа документи за могъщото и приключенско осмеляване на човека да спечели съзнание за своето състояние и да осъществи съдържащите се в него възможности; смела стъпка, чиято цел (дори и в този фрагментарен вид, в която я виждаме сега) дълго време никой не е предполагал и която въпреки това сякаш следва определен план в извивките на своето протичане. В нея се крият всички възможни напрежения и конфликти, на които е способна същността ни, в

нея се разкрива драма, чиято пълнота и дълбина ангажират и задвижват всички сили на наблюдателя и заедно с това му откриват възможност да намери в даденото някакъв мир – посредством богатството, което е спечелил. Загубата на поглед върху тази драма – която, за да се появи, трябва да бъде поставена, представена и интерпретирана – не би могла да бъде компенсирана от нищо. Разбира се, тя ще бъде усетена само от онези, които все още не са я преживели напълно; тази констатация обаче не би трябвало да ни попречи да направим всичко зависещо от нас, за да предотвратим загубата. Ако мисълта за бъдещето, с която започнах, е основателна, тогава е спешна задачата да се събере материала и да бъде използван за фокусирано въздействие. Защото тъкмо ние сме все още тези, поне в най-дълбоките основания, които могат да изпълнят задачата: не само защото разполагаме с толкова много материал, а защото все още разполагаме с историко-перспективисткия усет, който е необходим за това. Притежаваме го, защото все още живеем в епицентъра на преживяването на многообразието, без което, опасявам се, въпросният усет бързо би загубил своята жива конкретност. Струва ми се, че ние все още живеем в кайроса на разбирация историопис; под въпрос е обаче дали и други поколения ще живеят в него. Пък и днес сме заплашени вече от едно голямо обедняване: култура и образование без история. Те вече не само съществуват, но и предявяват претенции за господство. Нашата идентичност, онова, което сме сега, е резултат на историческо ставане; само в историята можем да я запазим и развием, оставайки такива, каквито сме; задачата на хората, които се занимават със световна филология днес, е да покажат тази истина така, че тя да проникне в нас и вече да не може да бъде забравена. В романа си „Късно лято“ Адалберт Щифтер² някъде към края на главата, озаглавена „Приближаване“, кара един от героите си да каже следното изречение: „Би било достойно за най-възвишената мечта да си представим, че когато дойде краят на човешкия род, някакъв дух ще трябва да направи преглед и обобщение на цялото изкуство на човечеството, от неговото начало до неговия край“. Щифтер има предвид тук изобразителното изкуство. Едва ли днес можем да говорим за край на човешкия род. Но все пак изглежда сме достигнали до някакъв предел и обрат, които позволяват да се направи такъв преглед.

² Адалберт Щифтер 1805 - 1868, австрийски писател и художник, един от важните представители на стила „Бидермайер“. Романът му „Nachsommer“, („Късно лято“, 1857) не е преведен на български език. Бел. пр.

Новата представа за световна литература и прилежащата ѝ филология, изглежда по-малко въздействаща в практически и политически план от предишната. Вече не става дума за духовен обмен, за облагородяване на нравите и примиряване на народите. Част от тези цели се оказаха недостижими, други са вече задминати от развитието на света. Под знака на предишния целенасочен обмен на културни блага преди са се наслаждавали изтъкнати личности и малки групи; по-късно, чак до ден-днешен, това се прави в далеч по-голям и масов мащаб. Но само по себе си влиянието на този обмен върху процесите на примиряване между народите и върху облагородяване на нравите е било незначително; иначе постиженията му са били разпръснати от агресивни противоречия на интереси и натрапчива пропаганда. Културният обмен е бил ефикасен тогава, когато и политическото развитие и без него е водело към сближаване и създаване на общности; в такъв случай той е действал в рамките на обединяваща се група, ускорявайки сближаването на възгледите и служейки на общата цел. В останалите случаи, както вече беше казано, сближаването на културите се е развило далеч от онова състояние, което би се харесало на хуманист от Гьотев тип, и това се е случвало, без да се появи разумен изглед за преодоляване на съществуващите противоречия по някакъв друг начин, освен по властови.

Тук застъпваната представа за световна литература като многообразен фон на една единна съдба не се надява вече да постигне нещо, което и без това се случва по начин, различен от този, на който сме се надявали. Тя приема случващата се стандартизация на световната култура като неизбежна. Но в крайния стадий от развитието на едно плодотворно многообразие на народите тя би искала да прецизира и запази съзнанието за съдбоносното им съвместно израстване, така че то да се превърне в тяхно митично притежание; по този начин тя не би позволила да закърнеят богатството и дълбочината на духовните движения от последното хилядолетие. Какво въздействие би могъл да има подобен стремеж по отношение на един по-дълъг период – за това не бихме могли дори да спекулираме успешно, остава ни единствено да създадем възможността за въздействие. Във всеки случай е възможно да се каже, че за днешния преходен момент това влияние може да бъде значително. Подобен подход би могъл да допринесе да схванем по-спокойно и със самообладание онова, което ни се случва, и да не мразим неразумно нашите противници дори когато ни е съдено да ги опровергаваме. Подобна представа за световна литература и прилежащата ѝ филология ще бъде не по-малко човешка и не по-малко

хуманистична, отколкото предишната, а същото ще важи за схващането за история, върху което се основава; то, въпреки че няма да е същото, ще бъде израсло от предишното и немислимо без него.

По-горе беше казано, че по принцип сме способни да изпълним задачата, свързана с една филология на световната литература, защото разполагаме с безкрайно много материал, който непрекъснато расте, а и защото притежаваме историко-перспективисткия усет, наследен от историзма на Гьотевото време. Но колкото и обнадеждаващо да звучи това, толкова големи и сериозни са и конкретните практически трудности. За да бъде изпълнена задачата по оформяне и проникване в същността, би трябвало да имаме на разположение поне неколцина филолози, които, базирайки се на собствен опит и изследвания, да могат да овладеят целостта на световната литература или поне на нейни съществени части. Това обаче е станало почти невъзможно както поради прекомерното количество материал, така и поради методите и начините на неговото онагледяване. Имаме на разположение материал от шест хилядолетия, от всички части на земята, може би на петдесет литературни езика. Много от културите, които са ни познати днес, все още не са били открити преди 100 години, от други е била достъпна само частица от сега известните ни свидетелства. Дори за епохите, с които се занимаваме от столетия, са намерени толкова много нови неща, че разбирането ни за тях се е променило и са се появили съвсем нови проблеми. Към това трябва да причислим и факта, че не можем се занимаваме само с литературата на една културна епоха, освен нея трябва да се изучат условията, при които тя се е развивала, да се вземат предвид религиозните, философските, политическите, икономическите отношения, изобразителното изкуство, а донякъде и музиката, и във всички тези области трябва да се следят непрекъснато появяващите се отделни изследвания. Богатството от материал води до все по-голяма специализация, във всяка отделна област възникват и специални методи, даже възниква нещо като таен език за всеки един от начините на разглеждане на литературните феномени. И това не е всичко. Отвън във филологията също проникват понятия и методи: от социологията, от психологията, от някои философски изследвания, от областта на съвременната литературна критика. Всичко това трябва да бъде преработено дори и само за това, за да може в някои случаи с чиста съвест да се твърди, че определен метод няма приложение във филологията. Този, който не се е ограничил съзнателно в една тясна специална област и в понятийния кръг,

употребяван от малък кръг колеги, е принуден да живее в някаква бъркотия от впечатления и претенции, на които е почти невъзможно да отговори подобаващо.

И все пак заниманието само с една определена специална област никога няма да носи истинско удовлетворение; този, който днес иска да бъде научен провинциалист и да владее определени части от лингвистиката, от палеографията или културната история, едва ли е дори добър провинциалист. От друга страна, има специални области, които така са се разклонили, че овладяването им е равносилно на житейска задача – например науката за Данте, която обаче едва ли може вече да бъде обозначена като специална област, защото заниманията с нея водят във всички възможни посоки; или пък заниманията с куртоазния роман и неговите проблемни полета – дворцов живот, келтска основа и търсене на Граала; колко ли са онези, които са усвоили целия материал дори само в тази, една-единствена област с всички нейни разклонения и изследователски направления?

Мислима ли е при такива обстоятелства една научно-синтетична филология на световната литература? Все още има отделни личности, които имат общ поглед върху целия книжовен и исторически материал, поне за Европа. Но доколкото ги познавам, всички те принадлежат на поколенията преди войните. Ще бъде трудно да бъдат заменени, защото междуременно почти навсякъде е рухнала къснобуржоазната хуманистичната култура, чието училище е осигурявало знания по гръцки, латински и е преподавало Библията; съдя за това от моя опит в Турция³, но същото се случва и в останалите страни на древни култури. Онова, на което преди време университетът можеше да стъпи като даденост (в англосаксонските страни то се преподаваше в т.нар. *graduate studies*), сега трябва да бъде научено и усвоено едва в самия него, а когато това се случва късно, усвояването не е задоволително. Освен това акцентът в самите университети или в *graduate schools* се е изместил; учи се много повече модерна литература и най-модерна критика, а от старите епохи са предпочетени тези, които, както е случаят с барока, сами са били преоткрити наскоро и се намират в сферата на модерните увлечения.

³ Ауербах емигрира от нацистка Германия през 1936 г. – по покана на Истанбулския университет преподава единадесет години в Турция. Там прекарва войната и между 1942-45 г. пише своя шедевър „Мимесис“, издаден през 1946 г. от Francke Verlag Bern; второ, подобро и разширено издание се появява през 1959 г. Бел. пр.

Всъщност, ако искаме да схванем целостта на миналото и тя да значи нещо за нас, то трябва да я схванем от гледната точка и състоянието на нашето време. Но един надарен студент и без това владее духа на своето време и ми се струва, че той не се нуждае от академични наставници, за да усвои Рилке или Жид, или Йейтс. Но се нуждае от такива, за да опознае езиковите форми и житейските обстоятелства на Античността, Средновековието, за да разбере Ренесанса, за да усвои методите и помощните техники за познание по отношение на тези далечни епохи. Проблемите и категориите на съвременната литературна критика винаги изразяват духа на своето време, а освен това са изпълнени с прозрения, хвърлящи светлина върху всичко. Но малко от тях могат непосредствено да се използват в историко-филологическата област или пък да заменят понятия, идващи от традицията. Повечето са твърде абстрактни или многозначни, освен това са натоварени с разни частни акценти. Те подсилват изкушението, в което са склонни да попадат мнозина начинаещи, а и не само те: да се подчини богатството на материала на хипостазирани абстрактни категории, което води до замъгляване на предмета, до дискусии върху привидни проблеми и в последна сметка – до едно голямо нищо.

Но макар че понякога ни се струват дразнещи, не са тези явленията, които ми се виждат истински опасни; поне не за наистина надарените и отдадените на нашия предмет. Все пак се намират неколцина, които са готови да поемат върху себе си онова, което е неизбежна обща предпоставка на историко-филологическата дейност и те успяват да намерят правилното съотношение между отвореност към модните течения и собствена независимост. В много отношения подобни филолози имат предимства спрямо себеподобните от предишни столетия. Събитията от последните 40 години разшириха историческия хоризонт и разкриха световно-исторически перспективи, обогатиха и онагледиха по-добре структурата на междучовешките процеси. Практическият семинар по световна история, в който участвахме и все още участваме чрез живота си, създаде повече въображение и проникновение за историческите дадености, отколкото беше възможно преди; така че днес ни изглеждат малко чужди начините, по които историческата филология е поставяла проблемите си дори в случаите на изключителни постижения. В този смисъл днес е по-лесно.

Но как да се реши проблемът със синтеза? Един живот изглежда твърде кратък, да създаде дори предусловията за това. Организираната колективна работа, която е от изключителна полза за други цели, не ни предлага изход в случая. Историческият синтез, за който казахме, че е възможен само чрез научно овладяване на материала, все пак винаги е постижение на една персонална интуиция, така че трябва да го очакваме от някой конкретен изследовател. В случай че този синтез успее напълно, ще възникнат едновременно не само едно научно постижение, но и една художествена творба. Дори намирането на изходна точка, от която да говорим, вече е интуиция, а изпълнението ѝ е даване на форма, което винаги трябва да бъде единно и въздействащо, ако иска да постигне онова, което се очаква от него. Наистина, във всички случаи действително значителен принос се постига от комбинативната интуиция; а за историческия синтез освен това е валидно, че за да постигне въздействие, най-високите му постижения трябва да се появят пред своя читател под формата на художествена творба.

Днес вече не е възможно да се възрази по традиционния начин: че словесното изкуство се нуждае от свобода, за да постигне целите си, следователно не е обвързано с характерната за науката вярност към фактите – защото и историческите теми, така, както ни се явяват днес, предлагат на въображението достатъчно свобода в подбора и в постановката на проблема, в комбинациите и оформянето. Все пак би могло да се каже, че научната вярност към фактите е добро ограничение, защото при така силното изкушение да се отскубнеш от действителността (било чрез тривиално заглаждане, било чрез фантастично изкривяване), научната вярност към действителното запазва и гарантира в себе си вероятното – защото действителното е мяра на вероятното. Освен това имаме работа с изискване за една синтетична история „отвътре“, която сама е род на словесното изкуство в рамките на европейската традиция; античната историография е била литературен род; а създадената по времето на немската класика и немския романтизъм философско-историческа критика също се е стремяла към свой собствен художествен израз.

Така че се завръщаме към индивида: как би могъл индивидуалният изследовател да постигне синтез? Във всеки случай не по пътя на енциклопедичното събиращество, поне така ми се струва на мен. Няма съмнение, че някакъв друг хоризонт е предусловие за това,

но той трябва да бъде придобит рано, без да бъде подчинен на предварителни намерения, трябва да бъде управляван единствено от инстинкта на личния интерес към нещо. Събирането на материал в определена област със стремеж към изчерпваща пълнота (например по отношение определена национална литература, определена епоха или литературен род както наблюдаваме това в големите справочници) трудно може да доведе до синтез и придаване на форма – поне така сочи опитът на последните десетилетия. Това не зависи само от пълнотата на материала (която едва ли може да бъде овладяна от индивида, така че тук се препоръчва колективна работа), но също и от структурата на самия книжовен материал. Колкото и да са неизбежни за неговата подготовка обичайните хронологични, географски или художествени подразделения, те не са подходящи за енергични, синтезиращи подходи; полетата, които те покриват, не съвпадат с полето на синтеза. За мен е проблематично дори дали монографии върху отделни значими фигури, каквито притежаваме не малко и то отлични, вършат работа като изходни точки за изкуството на синтеза, който имам предвид. Единичният писателски образ предполага целостта на един конкретен живот като даденост: за фокус на дисциплината тази цялост е винаги нещо по-добро от всичко измислено. Но той я предполага като твърде неуловима и натоварена с а-историческа безизходност, в която в последна сметка се влива всеки индивидуален живот.

Между произведенията от последните години, предлагащи историко-синтетичен поглед към литературата, вероятно най-впечатляваща е книгата на Ернст Роберт Курциус за европейската литература и латинското Средновековие. На мен ми се струва, че тази книга дължи успеха си на обстоятелството, че въпреки заглавието си, тя не изхожда от всеобхватното и всеобщото, а тръгва от строго схванат, единичен феномен, който почти заслужава етикета „тесен“: дълготрайният живот на школната реторическа традиция. Затова, колкото и чудовищно количество материал да мобилизира това произведение в своите най-добри части, то все пак не е някаква купчина от множество факти, а е излъчване, което тръгва от едно малко ядро. Неговата рамкова тема е продължаващият живот на античността през латинското Средновековие и въздействието на средновековните форми върху модерните европейски литератури. Сякаш не би могло да се направи нищо, ако изхождаме от такава обща цел; онзи, който възнамерява да работи по толкова обща тема, стои пред необозримо количество от разнообразни и невъзможни за

подреждане свидетелства, чието събиране по механични критерии (например според продължаващия живот на отделни автори или на целия корпус, според хронологията на столетията и пр.) би затруднило оформянето на намерението – чрез самия обхват на онова, което трябва да се събере. Едва чрез намирането на един обзрим и централен феномен (реторическата традиция и по-специално, общите места, т.нар. *topoi*), който същевременно е с ясни граници, планът става изпълним. Не обсъждаме в случая дали изборът на този изходен пункт е напълно подходящ и дали е най-добрият възможен за подобна работа; всъщност именно този, който намира, че изходният пункт на работата е недостатъчно значим за нейното намерение, е принуден толкова повече да се чуди какво въпреки това е постигнато. Това постижение се дължи на методическия принцип, който гласи: за да се изпълни намерението за обхватен синтез, е необходимо първоначално да се намери ясна изходна точка, лост, който която позволява да се обхване и да се „повдигне“ предметът. Изходната точка трябва да обособи ясен и обзрим кръг от феномени; а интерпретацията на тези феномени трябва да има мощта да освети, подреди и интерпретира една област от явления, далеч по-голяма от началната.

Този метод е познат отдавна; изследванията на стила, например, от дълги години го ползват, за да могат чрез проучването на определени черти да опишат своеобразието на цял стил. Но на мен ми изглежда необходимо да се обобщи и да се посочи универсалността му: в момента този метод е единственото средство, което ни позволява да представим синтетично и сугестивно значими процеси на историята „отвътре“. Той е достатъчен за успех и на млад изследовател, подходящ е дори за начинаещ със сравнително скромно знание за цялото, стига да е подкрепен с известно научно ръководство: достатъчно е интуицията му щастливо да намери подходяща изходна точка. След това, в процеса на разработване, историческият кръг от феномени се разширява по естествен и достатъчен начин – и тъй като подборът на всичко, което трябва да се привлече по темата, се предопределя от изходната точка, разширението е конкретно и частите му са така добре свързани една с друга, че резултатът вече не може лесно да бъде загубен. Така, в своята сърцевина, постигнатото чрез този метод притежава единство и универсалност.

На практика разбира се не се случва винаги така, че първо да е налице общото намерение или общият проблем и чак после за него да се намери някаква конкретна изходна точка. Понякога изследователят открива някакъв начален феномен, който отключва разпознаване и формулиране на общия проблем – това обаче би могло да се случи само ако той е предварително подготвен за него. Същественото в случая е убеждението, че за целта не са достатъчни нито някакво общо намерение, нито някакъв общ проблем. Далеч по-важно е да се намери един по възможност конкретен, ограничен и възможен за описване чрез филологически техники феномен, от който проблемите ще започнат да се разгъват, а намерението ще може да получи форма. Понякога не стига само една изходна точка и се налага да се привлекат повече; но когато първата е налице, другите биват открити по-лесно, тъй като те трябва да бъдат от същия вид, така че те не просто да се прибавят една към друга, а да конвергират в отношението си към целта. Тоест, тук става дума за специализация; но не за такава, която зависи от наличните деления на материала, а за такава, която всеки път да съответства на конкретния предмет на изследване, и следователно трябва да бъде постигана отново и отново.

Изходните точки могат да бъдат различни: да се изброяват всички възможности би било невъзможно. Качествата на добрата изходна точка от една страна се намират в нейната конкретност и бременност с възможности, от друга – в потенциала ѝ да хвърля светлина върху други феномени. Тя може да се крие в значението на някоя дума или реторическа форма, или синтактичен обрат, или пък в интерпретацията на отделно изречение или поредица от изказвания, които са били направени някога и някъде: но този изходен пункт трябва да излъчва от себе си такава светлина, че в неговото разгъване да може да бъде изследвана световната история. Всеки, който иска да работи върху ролята на писателя през 19 век, било то в определена страна, било то в цяла Европа, и се старее да събере всичкия материал, вероятно ще остави полезно наследство, за което трябва да му бъдем благодарни – то ще бъде използвано. Но синтетичният принос, за който говорим тук, би бил постигнат по-скоро когато се изхожда от малко на брой изказвания, направени от съвсем конкретни писатели по отношение на публиката. Същото се отнася и до такива теми като по-нататъшната съдба (*la fortuna*) на образа на поетите. Всеобхватни съчинения за съдбата на Данте в отделни страни, с които вече разполагаме, безспорно са неоченими, но може би нещо интересно ще произлезе, ако (това хрумване дължа на Ервин Панофски)

се проследят интерпретациите на определени места от Комедията от първите коментатори до XVI столетие, а после и от епохата на Романтизма насам. Ето това би изглеждал точния тип история на духа. Добрата изходна точка трябва да бъде точна и предметна, абстрактни категории и общи понятия не стават за тази работа; т.е. нито „барока“, нито „романтичното“, нито такива неща като „драматичното“ или „идеята за съдбата“ не могат да ни послужат за тази цел; не става също „интензивността на мита“, опасни са и „понятието за време“ или „перспективизмът“. Такива думи могат да бъдат използвани при изложението, когато произтичат от взаимовръзките на замисъла; но те са твърде многозначни, за да бъдат изходни точки, тъй като не могат да обозначат нещо точно и осезаемо. Изходната точка не трябва да бъде нещо общо, привнесено отвън в предмета, тя трябва да произтича от самия него, да бъде част от самия него. Самите неща трябва да проговорят, а ако изходната точка не е конкретна и ограничена, това няма как да стане.

Без съмнение, за да може изследвателят да остане близо до своя предмет и при най-добрите изходни точки е нужна голяма доза изкуство. Навсякъде ни дебнат готови, но само в редки случаи подходящи понятия, готови да скочат в изследването благодарение на своята звучност или модност; това се случва в момента, в който изследвателят бъде напуснат от енергията на самия предмет. Понякога филологът, но със сигурност и много читатели, се изкушават да поставят на мястото на самото нещо някое близко до ума и устата клише – много читатели по принцип са склонни към такива замествания; трябва да се направи всичко възможно да им се отнеме възможността да се отклонят от онова, което искаме да им кажем. Феномените, с които се занимава една синтетична филология, носят предметността в себе си и тя не бива да бъде загубена при синтеза. Да се постигне това е трудно. Но не самодостатъчната радост на единичното се преследва тук, а обхващането на цялото в неговата динамика и отделни движения, но това може да бъдат видяно в чист вид само тогава, когато частите на тази цялост са схванати в своята самостоятелност.

Доколкото знам, ние все още не притежаваме опити за синтетична филология на световната литература, а само начални заявки за този вид изкуство и то в ареала на западната култура. Но колкото повече Земята се обединява, толкова повече тази синтетична и историко-перспективистка дейност трябва да разширява своя обхват. Огромна задача е да бъдат подтикнати хората към самосъзнателност спрямо себе си в

собствената им история и все пак тази задача е малка, изглежда почти отказ от истински голямата – ако помислим за това, че не се намираме единствено на Земята, а и в света, във Вселената. Днес обаче ни изглежда далечно онова, на което са се осмелявали предишни епохи – да определят мястото на човека във Вселената. Все пак наша филологическа родина е Земята, нацията повече не може да бъде такава. Разбира се, все още най-скъпото и неизбежното, онова, което филологията наследява, е езикът и културата на собствената си нация; но то става истински въздействащо едва когато се откъснем от него и го преодолеем. Днес, при променени обстоятелства, трябва да се върнем към онова, което е било ясно на пред-националната средновековна култура: прозрението, че духът не е национален. *Paupertas und terra aliena*: бедност и чужда земя – така или по някакъв подобен начин това е казано при Бернар от Шартр, Джон от Солсбъри, Жан де Мен и мнозина други. *Magnum virtutis principium est*, пише Хуго от Сен Виктор (*Didascalicon* III, 19), *ut discat paulatim exercitatus animus visibilia haec et transitoria primum commutare, ut postmodum possit etiam derelinquere. Delicatus ille est adhuc cui patria dulcis est, fortis autem cui omne solum patria est, perfectus vero cui mundus totus exilium est ...*⁴

С горното Хуго е имал предвид този, който иска да се откъсне от любовта към тукашния, земен свят. Но то е добър път и за онзи, които иска да спечели истинска любов към него.

Превод от немски език: **Александър Къосев**

⁴ „Велик принцип на добродетелта е упражняващата се душа първом постепенно да заменя видимите и преходни неща, за да би могла сетне даже да ги изостави. Все още крехък е онзи, комуто е обично отечеството, силен е онзи, за когото отечество е всяка страна, съвършен обаче е този, за когото целият свят е изгнание.“ (*Didascalicon* III, 19) Превод от латински Георги Каприев